

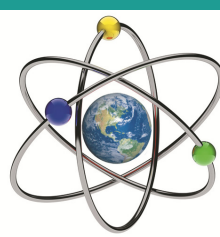
№06/2025

M

13.00.00 - Pedagogika fanlari
07.00.00 - Tarix fanlari
19.00.00 - Psixologiya fanlari
01.00.00 - Fizika-matematika fanlari
02.00.00 - Kimyo fanlari
03.00.00 - Biologiya fanlari
09.00.00 - Falsafa fanlari
10.00.00 - Filologiya fanlari
11.00.00 - Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogik, psixometodologik va tabiiy fanlarga
ixtisoslashgan ilmiy jurnal

BOSH MUHARRIR:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Mizayeva Faroxat Odiljonovna – Pedagogika fanlari doktori, dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik

Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik

Umarova H.O' – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

Qirg'izboyev A.K – Tarix fanlari doktori, professor

Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor

Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor

Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor

Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qo'ldoshev Q.M – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor

Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)

Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)

Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)

Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Wooskyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)

Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)

Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor

Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor

Aliyev B. – falsafa fanlari doktori professor

G'afurov D.O. – falsafa fanlari doktori (PhD)

Somurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti

Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor

Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)

Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

Tangriyev A.T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori

Ashurov R.R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Panjiyev M.A – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari

Xudayberganov N.A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkent davlat texnika universiteti, G. V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti Toshkent temir yo'l muhandislari instituti.

EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Mizayeva Farokhat Odiljonovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Umarova H.O'. – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Qirg'izboyev A.K – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K.M. - Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. - Doctor of Philosophy, Professor
Gafurov D.O. - Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. - Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. - Doctor of Philosophy, Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. - is a Professor of Toshkent State University of Economics
Ashurov R.R. - Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology
Panjiyev M.A - First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N.A. - Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali Oliy attestatsiya rayosatining komissiyasining 08.05.2025 yildagi №370/5 qarori bilan Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Psixologiya fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning tadqiqot natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan milliy nashrlar ro'yxatiga kiritilganligini ma'lum qilamiz.

Asos: OAK Pedagogik texnologiyalar va psixologik tadqiqotlar bo'yicha ekspert kengashi tavsiyasi (25-05-2025 y.; №10); OAK Tartib-qoida komissiyasi qarori (07-05-2025 y., №5/6); OAK Rayosatining qarori (08-05-2025 y., №370/5).

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.06.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligi
tomonidan №C-5669245 reyestr
raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan
o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310

MUNDARIJA

O'SMIRLARDA DESTRUKTIV XULQ-ATVOR SHAKLLANISHINI TADQIQ ETISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	10
Umarov Baxriddin Mengboyevich, Jabborova Zilola Baxtiyor qizi ONA VA FARZAND MUNOSABATLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	16
Abdullayeva Dilbar Ubaydullayevna PROFESSOR-O'QITUVCHILAR IMIJINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	21
Jo'rayeva Sohibjamol Norqobilovna OMMAVIY MADANIYATNI BOLALAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRINI PSIXOLOGIK SHARTLARI.....	29
Umarova Navbahor Shokirovna PEDAGOGIK FAOLIYATDA KASBIY SO'NISH JARAYONINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK JIHATLARI.....	33
Botirova Dilafruz Bozorovna BULLING XULQ-ATVORINING NAMOYON BO'LISHI VA UNING MAKTAB O'QUVCHILARGA BO'LGAN TA'SIRI.....	39
Tillayeva Nodira Iskandar qizi TASHKILOTDA MOBBING VA UNING XODIMLAR PSIXOEMOTSIONAL SALOMATLIGIGA IJTIMOY-PSIXOLOGIK TA'SIRI.....	42
Xusanbayeva Ziyoda Maxmutdjon qizi OILAVIY MUNOSABATLARDA YETAKCHILIK MUAMMOLARI.....	46
Abdumutalova Madina Abdumalik qizi ZO'RAVONLIKKA UCHRAGAN AYOLLARNING IJTIMOY- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	49
Abdurahmanova Durdona Dilshodjon qizi SHAXSDA KREATIVLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI.....	54
To'raboyev Azamat Muxamadullayevich BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY MOYILLIKNING NAMOYON BO'LISHIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOY-PSIXOLOGIK OMILLAR.....	58
Saidova Nargiza Ismatulla qizi PSIXOLOGIYA TALABALARI AMALIYOTI JARAYONIDA KASBIY REFLEKSIYA KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH.....	62
Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna OTA-ONALARNING RAQAMLI VOSITALARDAN FOYDALANISH USLUBI VA BOLALARDA INTERNET QARAMLIGI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI.....	67
Maxammadjonov Sherzodbek Ravshanbek o'g'li PSIXOLOGIYADA IJTIMOY MOTIVLAR MUAMMOSIGA BO'LGAN YONDASHUVLAR.....	71
Yo'ldoshev Javlon Ablanazar o'g'li OILAVIY ZIDDIYATLARNING SHAXSLARARO MUNOSABATLARGA TA'SIRI VA ULARNI HAL ETISH USULLARI.....	74
Raximova Gulxayo Alisherovna O'SMIRLIK DAVRINING PSIXOLOGIK MANBALARDAGI TAHLILI.....	79
Matyakubova Shohista Odamboy qizi BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHIDAGI (6-8 YOSH) CHAP QO'LI DOMINANT BO'LGAN BOLALARNING PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI VA XUSUSIYATLARI.....	82
Usmanova Sevara Akmalovna OILA VA KASB MUVOZANATI MUAMMOSI ILMIY TADQIQOTLARNING PREDMETI SIFATIDA.....	86
Teshayev Sobit Sodik o'g'li PEDAGOGLARDA IJOBIY FIKR SHAKLLANISHIDA OPTIMIZMNING NAMOYON BO'LISHI.....	90
Sattarova Shaxnozaxon Qo'chqarovna ПЕРФЕКЦИОНИЗМ КАК ФАКТОР ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ ОРГАНИЗАЦИИ.....	95
Атабоев Н.И O'SPIRINLIK DAVRIDA YUZAGA KELADIGAN NIZOLAR PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA.....	100
Maripova Asalxon Botiraliyevna MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TASVIRIY SAN'ATGA QIZIQISHLAR SHAKLLANISHI.....	105
Salaxidinova Xolida Xaliljonovna	

O'SMIRLARDA REFLEKSIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	110
Rustamov Narzillo Raxmonovich	
XORIJ PSIXOLOGIYASIDA "SHAXS O'Z IMKONIYATLARINI RO'YOBGA CHIQRISH" TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUVLAR.....	113
Alimova Yayra Hotamovna	
PSIXOLOGIYADA PSIXOFIZIOLOGIK BILIMLARNING AHAMIYATI.....	119
Yakubova Guzal Asatullayevna	
PEDAGOGIK FAOLIYATDA KASBIY DEFORMATSIYA: SABABLARI VA OQIBATLARI.....	124
Abdulxomidova Fotimaxon Abdulxopizovna	
PSIXOLOGIYA FANIDA "STRESS" VA "STRESSGA BARQARORLIK" TUSHUNCHALARINING MAZMUNI.....	129
Ergashev Hasanboy	
YOSHLARNING OTA-ONALIK ROLIGA PSIXOLOGIK TAYYORLIGI DINAMIKASI.....	133
Niyozmetova Munira Ibragimovna	
MAKTABDA SAMARALI PEDAGOGIK USULLAR VA ULARNING PSIXOLOGIK ASOSLARI.....	138
Abdurahmonova Firuza Muhiddinovna	
BOLALARDA KOGNITIV JARAYONNING RIVOJLANISHI.....	142
N.X.Shakirova	
OGNITIV JARAYONLAR TUSHUNCHASI VA ULARNING TA'LIMDAGI ROLI.....	147
Axmedov Davlatbek Saloxidin o'g'li	
MULOQOTDA SHAXS YO'NALGANLIGI PSIXOLOGIK FENOMEN SIFATIDA.....	151
Raximova E'tibor Rustamovna	
OLIY TA'LIM MUASSASA TALABALARI TA'LIM FAOLIYATIDA O'QUV MOTIVATSIYASINING SHAKLLANISHIGA SUN'IY INTELEKTNING TA'SIRI.....	156
R.M.Baxtiyorov	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING FAOLIYATLAR JARAYONIDA IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	162
Abduhalimova Durdona Ilhomovna	
BOKSCHILARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH.....	168
Qon'irbaev Dastan	
BOG'CHA YOSHDAGI BOLALARDA XAYOLNING RIVOJLANISHI.....	173
Temirova Dilfuza Olim qizi	
TALABALAR JAMOASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING XORIJ ADABIYOTLARDA YORITILISHI.....	177
Shukurullayev Xamidulla Nurilla o'g'li	
O'SMIRLARDA AGRESSIV XULQ-ATVOR SHAKLLANISHIGA OILAVIY MUNOSABATLARNING TA'SIRI.....	182
Feruza Alimova Najimovna	
HARBIY XIZMATCHILARDA STRESSGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNI TADQIQ ETISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	186
Irgashev Zarif Djamaldinovich	
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В УЗБЕКИСТАНЕ, ЮЖНОЙ КОРЕЕ, КИТАЕ И ЯПОНИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ РЕБЁНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	191
Искандерова Сайёра Абдубасидовна , Турабекова Шахноза Дамировна	
PSIXOLOGIK ADAPTATSIYA: XODIMLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI.....	196
Abdukarimov Muhammadjon Muratovich	
ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ АНИҚЛАШДА ЭКСПЕРТ БАҲОЛАШНИНГ АҲАМИЯТИ.....	201
Қодиров Мирзаакрам Собиржонович	

ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ АНИҚЛАШДА ЭКСПЕРТ БАҲОЛАШНИНГ АҲАМИЯТИ

Қодиров Мирзаакрам Собиржонович

Божхона институти «Психологик тайёргарликни
ривожлантириш» маркази бошлиғи, психология фанлари
бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.
ORCID: 0009-0000-7820-1636

Annotatsiya. Ушбу мақолада ижтимоий-психологик компетенцияларни аниқлашда эксперт баҳолаш методининг аҳамиятли жиҳатлари ёритилган. Ижтимоий-психологик компетенция очиб берилган. Шунингдек, энг зарурий ижтимоий-психологик компетенцияларни аниқлашда фойдаланиладиган «360 даражали баҳолаш» методи ҳақида сўз юритилган.

Kalit so'zlar: компетенция, компетентлик, ижтимоий психология, 360 даражали баҳолаш, эксперт баҳолаш, сўровнома.

Abstract. This article highlights the important aspects of the expert evaluation method in identifying social-psychological competencies. The concept of social-psychological competence is explained. Additionally, the article discusses the “360-degree evaluation” method used to identify the most essential social-psychological competencies.

Key words: Competence, competency, social psychology, 360-degree evaluation, expert evaluation, questionnaire (or survey).

Аннотация. В данной статье освещены важные аспекты метода экспертной оценки при выявлении социально-психологических компетенций. Раскрыто понятие социально-психологической компетенции. Также рассматривается метод «оценки на 360 градусов», применяемый для определения наиболее необходимых социально-психологических компетенций.

Ключевые слова: Компетенция, компетентность, социальная психология, оценка на 360 градусов, экспертная оценка, анкета (или опросник).

КИРИШ.

Жамиятимизнинг ижтимоий-иқтисодий соҳасида охириги ўттиз йилликда рўй берган глобал ўзгаришлар, яъни янги даврга ўтиш, бир томондан, табиий ривожланиш натижаси бўлса, иккинчи томондан, янги ва номаълум вазиятда фаолият олиб бориш ҳамдир. Шунинг учун, бир босқичдан иккинчисига ўтиш инқирозли бўлишини билишнинг ўзи мана шундай вазиятларга тетик қарашни, бу қийинчиликлар вақтинчалик эканлигини англашга ёрдам беради ва инқирозли ораликдан анча ишонч билан енгиб ўтишни таъминлайди шу боис ҳам ижтимоий психология фани ўз олдида юқоридаги муаммолар ечимини топишда назарий-мавхум фикрлардан амалийликка ўтиш заруратини қўйиб, бошқарувчи субъектлар фаолияти муаммосини, яъни шахснинг касби ва мутахассислигидан қатъий назар, жамиятнинг фаол аъзоси сифатида билиши лозим бўлган, мантиқан яхлит дунёқарашга эга бўлиши учун идрок эта олиши шарт саналган, табиат ва жамиятнинг иқтисодий қиёфаси ва унинг динамикасини кўра, тушуна ва баҳолай олиш қобилиятини, бир сўз билан айтганда, психологик компетентлигининг ҳам амалий, ҳам назарий жиҳатларини ижтимоий-этнопсихологик қадриятлар доирасида ўрганишни тақозо этмоқда.

Ижтимоий психология ривожланаётган фан тармоқлари сирасига кириб, ўрганиш, аниқлаштириш жараёнида бўлган кўплаб тушунчаларни ўз ичига олади. Ижтимоий-психологик компетенция/компетентлик ана шу тушунчаларга тааллуқлидир [12].

Ҳозирги пайтга келиб фақатгина профессионал ва академик компетенция ходимнинг муваффақиятли ишлашини кафолатлай олмайди. Шахснинг ижтимоий-психологик компетенцияси ташкилот самарадорлигини белгиловчи энг муҳим омиллардан бирига айланади. Муваффақият ишлашни таҳлил қилувчи кўпгина тадқиқотлар ходимнинг ижтимоий-психологик компетенцияси муҳимлигини таъкидлайди, чунки у ходимларни шакллантириш ва улар билан танишиш, ходимларни рағбатлантириш, жамоавий ишини ташкил этиш, низоларни бартараф этиш, стрессни енгиш, коммуникатив жараёнларни назорат қилиш каби кўплаб муҳим бошқарув функцияларини белгилайди [1].

Ижтимоий хулқ-атвори таҳлил қилиш учун ижтимоий-психологик компетенция, ижтимоий интеллект, шахслараро интеллект, коммуникатив компетенция, ҳиссий интеллект каби турли тушунчалар қўлланилади. Бу тушунчаларнинг мазмуни кўп умумийликларга эга ва уларнинг барчаси контекстга қараб қўлланилади.

Ижтимоий-психологик компетенция тушунчаси шахснинг ижтимоий хулқ-атворини англатади ва кенг маънода шахснинг муайян ижтимоий вазиятларда мослашувчан ва самарали ишлашини белгилайди. Ижтимоий компетенциянинг атрибутлари ижтимоий кўникмалар, мақсадларни излаш қобилиятлари ва шахснинг шахслараро муносабатларининг сифати деб ҳисобланади, буларнинг барчаси нафақат шахснинг шахсий ҳаётига, балки унинг касбий фаолияти ва руҳий саломатлигига ҳам таъсир қилади. Бу танқидга муносабат билдириш қобилияти, бошқаларнинг бузғунчи хатти-ҳаракатларини ўзгартириш қобилияти, келишмовчиликни ҳал этиш, мулоқоти ўз вақтида тугатиш ёки бошлаш, кечирим сўраш, заиф томонларини тан олиш, суҳбатни тўғри ва ўз вақтида бошлаш, ташкилотчилик, керакли алоқаларни ташкил қилиш, ҳис-туйғуларни ва бошқа кўплаб кўникмаларни очик ифода этиш. Ижтимоий кўникмаларнинг муҳим таркибий қисмлари сифатида вербал ва невербал коммуникацион қобилиятлар, эмпатия ва бошқаларни киритиш мумкин [2].

Ижтимоий-психологик компетенцияда шахсга ўзи ва бошқалар ҳақидаги билимларга, шунингдек, ижтимоий вазиятларда етарли баҳолаш кўникмаларининг аҳамиятига катта эътибор берилади. Бири ижтимоий-психологик компетенциянинг энг муҳим таркибий қисмлари ҳиссий интеллект бўлиб, у ўз ва бошқаларнинг ҳис-туйғуларини тасаввур қилиш, улар орасидаги фарқни кўриш ва бу маълумотларни ақл ва ҳаракатларни бошқаришда қўллаш қобилияти сифатида тавсифланади. Юқори ҳиссий интеллектга эга одамлар ўзларининг ва бошқаларнинг ҳис-туйғуларини билишади ва бошқариш, ўзини рағбатлантириш ва бошқаларни рағбатлантириш, ички (ўз қобилиятлари, энергиясини қаерга, қандай йўналтириш) ва ташқи (ижтимоий муносабатлар, бошқаларнинг бошқариш ва мотивациялаш) ресурсларидан самарали фойдаланишни билишади [7].

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

“Компетенция” термини илк бор фалсафа, математика, психология ва социологияда XX асрнинг 50-60 йилларида қўлланилган ва инсоннинг бирор фаолиятни амалга ошириш лаёқатини билдирган. А.Клаппер, А.В.Хуторская, А.Зимняя, А.М.Аронова, Б.Д.Эльконин, В.А.Болотова, В.В.Башев, Дж.Равен, Ж.Винтертон, И.Д.Фрумина, Н.Хомский, П.Г.Щедровицкий Т.М.Ковалева, Ф.Деламаре, ва бошқалар томонидан «компетенция» ва «компетентлик» тушунчаларига берилган таърифларда компетенция муайян фаолиятда талаб қилинадиган хулқ-атвор, ўзини тутиш, компетентлик эса ушбу талабга мослик даражаси, яъни компетенцияни намоиш қилишнинг пировард натижаси, деб талқин қилинади [8].

Ўзбекистонлик олимлардан В.М.Каримова, Г.Ш.Саломова, М. Очилов, М.Т.Хамдамова, Н.Сайидахмедов, Н.А.Муслимов, Н.Ш. Умарова, О.Э.Ҳайитов, С.Джалалова, У.Иноятов, Ш.Х.Абдуллаева, Э.Ғ.Ғозиев, Э.Н.Сатторовларнинг илмий изланишларида компетенция ва компетентлик масалалари ҳақида сўз юритилган.

Ижтимоий-психологик компетентликни аниқлашнинг назарий асоси рус психологиясида шакллантирилган позицияларга кўра: а) шахс мулоқот, билиш ва меҳнат субъекти (Б.Г. Ананев); б) шахс жамиятга, бошқа одамларга, ўзига, меҳнатга муносабатлар тизимида намоён бўлади (В.Н. Мясисhev) [10]; с) инсон компетентлиги акмеологик ривожланиш векторига эга (Н.В.Кузмина [5], А.А.Деркач) [3]; д) профессионаллик компетентликни ўз ичига олади (А.К.Маркова) [9].

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Ўзбекистонлик тадқиқотчилар В.М.Каримова, О.Э.Ҳайитов, Н.Ш.Умароваларнинг «Бошқарув соҳасидаги профессионал компетенция асослари» [4] номли монографик изланишларида илк мартаба компетенция масаласига ижтимоий-психологик ёндашув баён этилган.

Ушбу ишда ходимларни баҳолашда эксперт баҳолашдан ҳам фойдаланилганлигини қайд этишимиз мумкин. Ҳозирги кунда ташкилотда компетенцияларни аниқлашда эксперт баҳолашдан кенг тарзда фойдаланилмоқда.

Эксперт баҳолаш деярли барча фанлар учун умумий характердаги тадқиқот усули ҳисобланади. Шунинг учун ҳам мазкур усулдан объектлар ёки ижтимоий-иқтисодий ҳодисаларга оид миқдорий маълумотларни шакллантиришда, кўрсаткичларни сифат жиҳатдан таснифлашда, турли хил баҳолаш мезонларни ишлаб чиқишда, ишлаб чиқилган миллий ва халқаро индексларни тасдиқлашда, ижтимоий-иқтисодий жараёнларни таҳлил қилишда ҳамда объектлар ҳолатини миқдорий баҳолаш каби масалаларни ҳал этишда кенг фойдаланиб келинмоқда.

Экспертлар маълум бир соҳа ёки ўз соҳаси бўйича етакчи мутахассислар бўлиб, улар ўзларининг ваколатлари доирасида у ёки бу ҳодиса ва жараёнлар бўйича хулосалар ишлаб чиқадилад. Эксперт баҳолаш усулининг моҳияти экспертлар томонидан муаммоларнинг интуитив-мантиқий таҳлил қилинишидан иборатдир. Экспертларнинг ишлов беришлари натижасида олинган умумлашма фикрлари муаммони ҳал қилиш деб қабул қилинади. Интуиция, мантиқий фикрлар ва миқдорий баҳолардан комплекс фойдаланиш муаммони самарали ҳал қилиш имконини беради.

Бу усулнинг афзал жиҳати шундан иборатки, бунда мураккаб ривожланиш жараёнларини миқдорий баҳолаш имконияти етарли бўлмаган ва муайян жараён ёки объектга нисбатан шахсий фикрларни шакллантириш талаб этиладиган тақдирда ушбу усулга мурожаат қилинади ва соҳа мутахассисларининг фикрларига таянган ҳолда тегишли қарорлар қабул қилинади [11].

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Эксперт баҳолаш учун «360 даражали баҳолаш» методи энг зарурий ижтимоий-психологик компетенцияларни аниқлашда фойдаланиш мумкин. «360 даражали баҳолаш» методи - ходимларни доимий баҳолаш усули бўлиб, у ходимнинг иш муҳитини ўрганиш орқали унинг эгаллаб турган лавозимида мувофиқлик даражасини аниқлашдан иборат.

«360 даражали баҳолаш» атамаси П.Уорд томонидан 1987 йилда киритилган. Уорд ушбу усулни атроф-муҳитдан олинган шахс ёки гуруҳ натижалари тўғрисида мунтазам равишда маълумот тўплаш, деб таърифлаган [13].

«360 даражали баҳолаш» методи 1990 йилларда Ғарбда фаол қўлланила бошланди. Хусусан, у бизнес-маслаҳатчи Маршалл Голдсмит томонидан қўлланилди. «360 даражали баҳолаш» методи методологиясининг моҳияти шундан иборатки, ходимнинг бутун касбий фаолияти: кадрлар бўлими бошлиғи, бўлим бошлиқлари ёки пост бошлиқлари ва ҳаттоки йўловчилар («560 даражали баҳолаш») томонидан ҳам баҳоланиши мумкин.

Ходимлар тоифасидан, иш ҳажмидан келиб чиққан ҳолда билим, кўникма ва шахсий фазилатлар бўйича саволлар махсус сўровномаларга балл кўринишида киритилади. Сўровнома аноним ёки ФИШни кўрсатган ҳолда амалга оширилиши мумкин. «360 даражали баҳолаш» натижасида ходимнинг ўзини-ўзи ривожлантириш, ўзига хос кўникмалар, қобилиятлар, фазилатларни ривожлантириш, ҳамкасблар билан муносабатларни яхшилаш учун хулосалар чиқариш мумкин, шунингдек ўқитиш, кадрлар захирасида рўйхатга олиш ва бошқаларда қўллаш мумкин [6].

Баҳолаш мақсадларига қараб, ходимнинг индивидуал шахсий фазилатлари (масалан, ташаббускорлик, низолаарга чидамлилиқ ва бошқалар), малака ва кўникмалари, билимлар ва шахсий фазилатлар мажмуаси: низолаарга чидамлилиқ, ишбилармонлик, етакчилиқ ва гуруҳда ишлаш кўникмалари, ақл-заковат, мартаба амбициялари, иш ва шахсий ҳаёт тушунчалари мувозанати, касбий шараф ва бошқалар.

1-расм. «360 даражали баҳолаш» усули бўйича баҳоланганлар доираси

Бир қатор тадқиқотлар шуни кўрсатадики, «360 даражали баҳолаш» методидан олинган фикр-мулоҳазалардан фойдаланиш ходимларнинг иш фаолиятини яхшилашга ёрдам беради, чунки бу баҳоланганларга ўз фаолиятининг турли нуқтаи назарларини кўришга ёрдам беради.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

«360 даражали баҳолаш» - бу ходимнинг компетенцияси бўйича аниқ тузилган мулоҳазалар, инсоннинг ҳақиқий иш шароитларида ҳаракатлари ва у кўрсатган ишбилармонлик фазилатлари тўғрисида маълумот олиш ҳисобланади. Ушбу метод нафақат ушбу фазилатларнинг мавжудлигини очиқ беради, балки уларнинг ишда қанчалик аниқ намоён бўлишини кўрсатади, бу эса мазмунли мулоҳазадир. Шахснинг ўз-ўзини баҳолаш жараёни ҳар қандай тескари алоқа манбаи каби ишлатилиши мумкин.

«360 даражали эксперт баҳолаш» бизга ходимнинг салоҳияти ва малакасини ошириш даражаси тўғрисида энг объектив тасаввурни беришга имкон беради.

Эксперт хулосаларининг мураккаб тузилиши (фарқланиш) билан, энг кичик баҳолаш хатоларига эришиш учун бизнинг тадқиқотларда маълумотларни ва касбий билимларни назорат қилувчи тест натижалари билан таққосланиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Jonas Pacevicius. Social — Psychological Competence of Leaders: Structure, Empirical Assessment and Formative Ways. Socialiniai tyrimai / Social Research. 2008. Nr. 2 (12), 123-131.
2. Lekaviciyenė, R. (2001). Socialinės kompetencijos psichologiniai kriterijai ir vertinimas. Monografija. Kaunas: VDU.
3. Деркач А.А. Акмеологические стратегии развития: Монография. М.: РАГС, 2006. 184 с.
4. Каримова В.М., Хайитов О.Э., Умарова Н.Ш. Бошқарув соҳасидаги профессионал компетенция асослари: Монография. / Проф. В.М.Каримова таҳрири остида. – Т.: ТДИУ «Талаба», 2007. 128-б.
5. Кузьмина Н.В. Стратегии развития системы акмеологических наук: проблемы развития акмеологических наук / под ред. Н.В. Кузьминой, А.М. Зимичевой. СПб.: Изд-во Санкт-Петербургской акмеологической академии, 1996. №8. С. 7-39.
6. Қодиров М.С. Анализ социально-психологических компетенций сотрудника таможенной службы. // Вестник интегративной психологии. – Ярославль. № 36, 2025, С. 174-181. (19.00.00).
7. Қодиров М.С. Божхона хизмати ходимининг ижтимоий-психологик компетенциялари таҳлили. // Таълим ва

- инновацион тадқиқотлар. – Бухоро. 2025. №2. Б. 430-438.
8. Қодиров М.С. Божхона хизмати ходимининг психологик компетентлиги. // Замонавий таълим. – Тошкент. № 8 (141) 2024. Б. 35-42.
 9. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя // Педагогика. 1995. №6. С. 55-63.
 10. Мясищев В.Н. Основные проблемы и современное состояние психологии отношений человека // Психологическая наука в СССР. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. Т.2. С. 74.
 11. Орлов А.И. Экспертные оценки. Журнал «Заводская лаборатория». 1996. Т.62. Но.1. — 54-60 с.
 12. Софронова О.В. Социально-психологическая компетентность работников таможенной службы. дис. ... канд. психол. наук. – СПб.: 1998. – 13 с.
 13. Уорд П. Метод 360 градусов. М.: ГИППО, 2006

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Alibek ZOKIROV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin SOBIR O'G'LI

2025. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Toshkent davlat pedagogika universitetining murojaatiga (24-04-2025 y., №11-05-2566/01) ko’ra, psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning tadqiqot ishlari yuzasidan dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilganligini ma’lum qiladi.

Asos: OAK Pedagogik texnologiyalar va psixologik tadqiqotlar bo’yicha ekspert kengashi tavsiyasi (25-05-2025 y.; №10); OAK Tartib-qoida komissiyasi qarori (07-05-2025 y., №5/6); OAK Rayosatining qarori (08-05-2025 y., №370/5).

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug’bek tumani
Kumushkon ko’chasi, 26-uy.